

1.

„Ti plašiš sve oko sebe“, rekla mi je Delfina sinoć, kao zaključak jednog razgovora koji zamalo da nas posvađa. Moje ponašanje nju podstiče ponekad da izrekne tako neke prave optužbe. Ranije, čak nedavno, dobijao sam ja i gore od žene koju zovem „moja Delfinica“, mada meri metar i sedamdeset osam santimetara. Živimo zajedno više od trideset godina. Delfina je žena koju zamišljam kao svoju, koju zamišljam kako bdi nad mojom posteljom ako budem morao jednoga dana da umrem u bolnici, što je bolje nego u avionskoj nesreći – a ona će verovatno biti pored mene i tada. A sinoć sam dobio presudu nešto blažu od smrtne, ali presudu koja nikako ne znači da sam oslobođen krivice: ja, Fransoa Viergraf, koji je snimio pet filmova i objavio deset romana, plašim sve oko sebe.

Takvu rečenicu bih ja zapisao u beležnicu u vreme kada sam se još trudio da kupujem beležnice i da ih upotrebljavam, ali više ne zakazujem sastanke i ništa ne zapisujem. A zašto i da zapišem tu rečenicu? Ona nije od onih koje se lako zaboravljaju.

Delfina nije kazala da plašim nju, nego da plašim sve oko sebe. Ko su ti „svi oko mene“? Jesu li to naše dve kćeri, dve odrasle žene sposobne da vide da li im je otac u neprilici? Svakako. A i moja majka i sestre. Međutim, Delfina retko

viđa moju porodicu, kao i ja koji se osećam krivim što ne viđam dovoljno majku. Pomislim svakoga dana da bi trebalo da odem i posetim je u njenoj kući u Alpima, Gornja Provansa, gde živi sama, ali ja nikako da se na to odlučim. U filmu u *Pola devet*, u sekvenci na groblju, kada reditelj kojeg igra Mastrojani, ugleda priliku oca, on tužno zaključuje da su suviše malo razgovarali: *Papa, si siamo parlati così poco!* Možda ću i ja jednoga dana žaliti, ne što sam malo razgovarao sa majkom, pošto ja njoj telefoniram skoro svaki dan, nego što sam je premalo viđao, naročito poslednjih nekoliko godina. A moja draga osamdesetogodišnja majka ide još dalje u tome. Jedanput je u telefonskom razgovoru zaključila:

– Konačno, neću te mnogo viđati u životu.

Bila je to dobro upućena rečenica! Ne znam da li je to shvaćala, ali kako sam ja ćutao, ona je išla dalje:

– Istina je to! Suviše rano si otišao od kuće, koliko ti je bilo, sedamnaest, osamnaest godina?

– Devetnaest, mama!

– Pa dobro, to je suviše rano kada pogledaš u kojim godinama su danas mladi još kod roditelja.

Sve do kraja devedesetih godina, ona je dolazila u Pariz nekoliko puta godišnje i provodila po nekoliko dana kod mene i nekoliko kod moje sestre Madlen. I tako, ona je dolazila da poseti mene. A sada ne ide gotovo nikuda. Došla bi ona u Pariz samo ako bi joj bio potreban neki lekar specijalista, a njih ima odličnih i u Marseju. Danas njoj izgleda daleko i Marsej, udaljen samo stotinak kilometara.

Mora biti da su neki od naših najboljih prijatelja takođe govorili Delfini kako su zabrinuti. Kladam se da je dobijala telefonske pozive dok ja spavam (a ja se budim uglavnom sredinom popodneva, ponekad i kasnije):

– Šta se događa sa Fransoa? Nikako se ne javlja. Poslednji put kad smo se videli, nije izgledao baš dobro. Brinemo za njega.

Kada mi je kazala da plašim ljude oko sebe, Delfinin glas je bio ozbiljan kao klavir u Betovenovoj *Buri*, ili kao fagot u Vivaldijevoj *Buri na moru*, ukratko, bura je bila u vazduhu, a to je daleko od bure u čaši vode. Naš zajednički život nimalo ne liči na čašu vode. Ponekad liči na uragan. Suprotni vetrovi stvaraju vrtloge, odgovorio sam joj i dodao da je Rt bura poznatiji pod imenom Rt dobre nade i da su ti odnosi između nade i bure manje uobičajeni nego večiti sukob između mržnje i ljubavi. Govorio sam o *burama*, što u latinskom označava zajedno lepo i loše vreme. Pokušavao sam da se nekako izvučem, ali Delfina je dobro videla. Ne samo da plašim sve oko sebe, nego plašim i samoga sebe.

Morao sam to priznati umesto da uporno govorim o tenoru koji priziva vetrove u Purselovoj *Buri*. Ne sećam se dobro te *Bure*, scenske muzike za Šekspirovu dramu. Bolje poznajem dramu. Dok je čitam, zamišljam da sam Prospero, stari čarobnjak koji, kao ja, voli svoju biblioteku više od svega. Otkada nisam slušao Purselovu muziku? Naše dve kćeri su odrasle slušajući Pursela, pored ostalih, u vreme doručka, koju peva Klaus Nomi ili Alfred Deler. Sve gramofonske ploče iz njihovog detinjstva su još tu, poređane na policama i s vremena na vreme one zažele da ih opet slušaju. Kažu mi:

– Manje slušaj muziku nego pre.

Njima se čini da je to loš znak.

Primio sam novac za knjige koje sam tek započeo. Ne objavljujem više. Nemam više želje za tim.,,Bože dragi! Kako je teško izdati knjigu“, pisao je Molijer. U jednoj knjizi o Rasinu

pročitao sam kako su mu zamerali da je debelo plaćen da napiše istoriju Luja XIV, a on nije napisao ni jedan red. Obeležio sam to mesto. U stvari, Rasin je radio mnogo. Ja takođe. Zašto uvlačiti Delfinu, a i zašto bi ona dopustila da bude uvučena u taj život budala kakav upravo postaje naš. Ona je to veoma dobro izrekla pre nekoliko dana:

– Mi živimo ludačkim životom, bolje rečeno, mi smo ludaci koji žive.

A ona i ne zna sve. Krijem od nje poštu koja stiže samo na moje ime. Već tri meseca ne smem da odem iz stana plašeći se da sudski izvršioci ne dođu dok nisam tu i da im ona ne otvori vrata. Pomislila bi da je pala s neba.

Da živim sam, imao bih prava da budem nepopravljivi nesmotrenjak što, čini mi se, ipak nisam. A kakav li sam otac za Zoe i Voglend? Kada čitam i podvlačim neke strašne stvari koje govore psihoanalitičari o ulozi oca, ja se slažem sa njima misleći na svojega, čak i kada idu tako daleko da tvrde da je spermatozoid jedini donekle stvarni otac, ali pomišljam: „Samo da moje kćeri ne naiđu na ovo!“, i onda sakrivam te knjige. Mila moja Zoe, čije ime na grčkom znači život, kreatorka, *Zoepoetiki!* A ti, Voglend, koja nosiš ime kćeri reke Rajne, čuvarke zlata... Kada ste bile male, često ste tražile da vam pričam otkuda potiču vaša imena.

Češće bih viđao majku ako bih uspevao da objavljujem. A nemam smisla za grižu savesti. Osećam žaljenje, ali to nema nikakve veze. U svakoj griži savesti postoji i onaj „ljuti bol“ koji ja ne osećam. Žaljenje je manje pakosno. Čovek osporava svoju prošlost ne osuđujući je. Griža savesti ne dopušta da se ide napred, a ja više puta na dan pomislim, stežući pesnice kao igrač tenisa: „Hajde, Fransoa! Kreni napred ako želiš da se izvučeš!“ Čitava književnost napisana na jezicima hindu, pali i sanskritu nije čekala mene ne bi li potvrdila, pre mnogo vekova, da zakon života kaže kako treba ići napred.

Put zaokreće. Ko može da ga zaustavi? Delfini nije bila potrebna pomoć nekog bramana da bi zaključila, smeškajući se neodređeno, u trenutku prividne vedrine: „Kako god okreneš, naša budućnost je dosta nesigurna“.

Uskoro ću imati šezdeset godina. Delfina takođe. Da smo nekada bili na večeri kod Frojda, šta li bi on rekao pošto odemo? „Oboje imaju jake sadističke težnje“? I da li bi naglasio: „Muškarac nije bez čistih mazohističkih želja“? A šta bi o nama mislili u sedamnaestom veku? Dvorjani bi nas gledali kako prolazimo parkovima u Versaju: „Vidite onu princezu u poodmaklim godinama i njenog oveštalog* muža“. Kada sam prvi put pročitao ovu rečenicu, bio sam srednjoškolac i primenio je na svoje roditelje. Više i ne znam čija je.

Kada je otac umro, majka je bila približno u mojim sadašnjim godinama. Njene mnogobrojne katoličke, stvarno pobožne ili licemerne prijateljice bile su tada ubeđene, kao i moje sestre i ja, da će se ona pred svima prikazivati kao udovica po svetome Pavlu. Za moje unuke sveti Pavle će biti samo ime jedne pariske metro stanice i glavnoga grada Minesote u koji ne bih želeo da idu, a u kojem se rodio Fransis Skot Ficdžerald. Minesota je manje privlačna od Azurne Obale, ni Ficdžerald mi se u tome ne bi usprotivio, iako Azurna Obala odavno nije ono što je bila za njega – raj, mada ja uporno mislim da je Azurna Obala neka vrsta raja kada gledam Rt Kanaj sa terase hotela Bele stene u Kasisu, ili kada se šetam zidinama Antiba. Onoga dana kada moji unuci otkriju Ficdžeraldove knjige u mojoj biblioteci, posle moje smrti, pitaće se kako sam mogao da se zanimam za te suviše sentimentalne priče, ali vratimo se svetome Pavlu, jednom od retkih ljudi kojima se Hristos lično potrudio da se javi, pošto ga je najpre oslepeo na tri dana. O braku i svemu što ga prati, sveti Pavle je pisao najtmurnije moguće stvari. On dopušta udovici

* Pohabanoga. (Prim. prev.)

da se uda za koga hoće, pod uslovom da to bude „u Gospodu“, a onda brže-bolje dodaje kako će udovica biti mnogo srećnija ako se ne preuda. Sveti Pavle je bio od one vrste ljudi koji imaju mišljenje o svemu, o dužini kose ili o načinu kako se jede meso. Robovima je govorio: „Budite poslušni gospodarima na zemlji“ i tražio da žene ćute na javnim skupovima.

Pošto je nekoliko godina bila udovica po svetome Pavlu, moja majka se zaljubi u čoveka malo mlađeg od sebe.

Najpre je to objavila svakoj od svojih pet kćeri, a onda i meni, svojem jedinom sinu, koji je to već saznao od sestara. Moja najstarija sestra Kler uvek je govorila: „Mama treba da preuredi svoj život“. Da li je mislila na novu udaju? Ja se užasavam brakova. Srećom po mene, onaj čovek je bio oženjen, što je slučaj koji bi ozbiljno zabrinuo svetoga Pavla. Imao je četvoro odrasle dece, sva su bila zbrinuta, a živeo je sa suprugom, veoma bolesnom ženom koja nije smela ništa da sazna. Uveče bi nalazio bilo kakav izgovor da ode do telefonske govornice odakle je krišom zvao moju majku. Jednoga dana kada je ona očekivala telefonski poziv koji nije dolazio, poverila mi je:

– Razumeš, ja ne želim nikakvo zlo njegovoj ženi, ona dovoljno pati i ovako, ne želim da umre, ali to bi joj ipak skratilo patnju.

Zvao se Frederik Triber. Bio je vlasnik neke kartonaže kojom je i upravljao. Stalno je izmišljao neka istraživačka putovanja, čas u Južnu Koreju, čas u Finsku, da bi vodio moju majku u privlačne hotele na jezeru Anesi ili negde u okolini Pariza. Kako je uspevao da njegova žena poveruje da je u Helsinkiju dok joj telefonira iz Sen-Žermen-an-Le? Kako se snalazio sa hotelskim brojevima telefona? U to vreme nisu još postojali mobilni. Video sam njegovu fotografsku iz vremena pre nego što sam saznao kakvu ulogu ima u životu

moje majke: pored bazena nekog velikog hotela, pozirao je pored veoma lepe devojkice od oko dvadeset pet godina. Na fotografiji u boji ja sam primećivao samo tu devojkicu u kupaćem kostimu. Ko je ona bila? Majka je nešto promrmljala da je to najbolja drugarica jedne od mojih sestričina. Ja bih se rado udvarao toj vodenoj vili koja, stojeći pored skakaonice, još nije ni posumnjala da će njen otac postati ljubavnik moje majke. Spavati sa kćerkom majčinog ljubavnika, koji je to stepen na Rihterovoj skali incesta?

Ne samo da je Frederik bio mlađi nekoliko godina od moje majke, nego je verovao i da je ona mlađa od njega. Majku je to zabavljalo:

– Ja ga i ne razuveravam. On nije nikada video moju ličnu kartu. Srećom, u hotelima mi je nikada ne traže! Ja nisam lažljivica, nisam kriva što on veruje da sam mlađa pet godina od njega.

Svi su se sa tim slagali. Nije izgledalo da majka ima svoje godine.

– To je tek drugi muškarac u njenom životu – govore su moje sestre koje su ih imale više. Pomišljam opet na jednu od mojih sestričina koja mi je telefonirala da joj pomognem da završi neku „disert“. Onda je naglo prekinula razgovor pošto me je obavestila sasvim običnim glasom, kao da govori o kupovini mikrotalasne pećnice:

– Upravo je stigla mama sa svojim novim ljubavnikom, ostaviću ih same, pa treba da prekinem.

Nisam stigao čak ni da je pitam gde joj je otac.

Sestre su govorele o ljubavnom životu svoje majke sa brižljivošću baletskih zvezda koje savetuju baletsku učenicu. Onoga dana kada nam je mama predstavila Frederika Tribera, za njega to nije bilo isto kao kada pregovara o pastu za hartiju u Skandinaviji, niti kada se nalazi pred svojim upravnim odborom, nego se izlagao sudu strogog areopaga koji

sačinjavamo mi, moje sestre i ja. Mi smo prethodnih dana telefonirali među sobom:

–Mi treba da ocenimo da je taj tip simpatičan. Nema drugih mogućnosti.

Kao i sve porodice, mi smo porodica sa opasnostima. Nikada se ne zna gde može da zaškripi. Da nismo zajedno odrašli, svakako ne bismo imali ničega zajedničkog. Jednostavno, nismo se nikako sastajali. Ali postoji to zajedničko detinjstvo koje nam je ostalo veoma blisko, to doživljeno iskustvo, više neizbrisivo nego neizrecivo, koje nam je uvek bilo dobro ili loše, kako kad. A ja se još pitam nije li prva ljubav u mom životu bila najstarija sestra Kler. Ona ne bi bila malo iznenađena ako bih joj rekao da sam ponekad izgovarao njeno ime umesto imena žene sa kojom sam upravo uživao. Može o tome da pita Delfinu. U svakom slučaju, ja se čudno osećam sa imenima. Dok šapućem ime žene koju upravo milujem, događa mi se da mi kroz glavu prolaze imena drugih žena sa kojima sam spavao, tako da moram dobro da pazim da ne šapućem neko od tih imena, ili možda više njih, umesto onoga koje treba da izgovaram. U tim trenucima, umirujem sebe tako što sebe ubeđujem da ona koju upravo grlim, zamenjuje, sažima ili poništava sve druge, što kao zamisao više opterećuje nego što olakšava. Dva dobijena predmeta uvek imaju nešto zajedničko. To je zakon sličnosti. Jedan slog, ponekad običan samoglasnik, dovoljni su da se pojavi ime koje sadrži taj isti samoglasnik ili isti slog. U slučaju Kler i Delfine, bilo mi je potrebno vremena da se setim da sam kao mali, Kler često zvao Delis. Nama često upravljaju zakoni koji su nam nepoznati, zakoni nepromenljivi kao oni u gramatici gde jedna reč zavisi od druge reči u rečenici. Kada zavisni veznici određuju uslovni način, ne može se upotrebiti pokazni način. Isto tako, ja nisam slobodan da jedno ime odvajam od drugih.

Susret sa Frederikom Triberom se dogodio u leto, usred meseca avgusta, pet i po godina posle očeve smrti, na terasi provansalske kuće u kojoj smo proveli tolika leta i gde mama sada živi sama, nekadašnjoj crkvenoj kući koju je otac jeftino kupio od biskupa u Dinju, 1954. ili 55. godine. Onda je to bila ruševina. Prilazilo joj se zemljanim stazama. Nije bilo tekuće vode. Vodu smo zahvatali u bunarima nekadašnjeg susednog manastira od kojega nije ostao ni kamen na kamenu. Sestre i ja smo delile sa paucima i nekoliko skorpija neku spavaonicu koja je nekada morala bar malo bolje izgledati. Za one koji poznaju ovaj kraj, kuća se nalazi između Karniola i Reves-de-Brusa. U toj kući, jednog zimskoga dana, 5. februara 1974. godine, moj otac, koji je morao da radi cele noći da bi završio članak, zamolio je majku da ga neizostavno probudi pre podneva. Ona je išla na sprat dvadesetak puta da mu kaže da ustane, da bi ga najzad prodrmlala i onda shvatala da je mrtav.

Za vreme samrtnoga bdenja, otac je počivao na postelji koju smo majka i ja opremili toga jutra belim, vezenim lanenim čaršavima. Ne znam više kako smo postavili čaršav ispod njega, pošto je to još teže sa mrtvacem nego sa bolesnikom. U trenutku polaganja u kovčeg, poverovah da će se majka srušiti kada su dva radnika pogrebnog preduzeća bez ustručavanja uvlačila telo njenoga muža u neku veliku, sivu plastičnu vreću, pre nego što će ga spustiti u kovčeg.

Početkom popodneva vratili smo se kući sa groblja koje je zaslužilo jednu zvezdicu u *Mišlenovome* vodiču. Zaustavili smo se u Forkalkjeu da kupimo suhomesnate proizvode kod braće Taglijana koji nisu pristali da im platimo:

– Vaš tata je bio naš prijatelj.

Moj otac je ludo voleo njihove crne masline sa majčinom dušicom. Mojih pet sestara, veoma elegantne u crnim kostimima, na brzinu su pripremile hladno posluženje i nudile

piće svima koji su došli, mnogi izdaleka, da nas podrže. Otac bi se ponosio njima. Zašto život treba da se zaustavi upravo pre naše sahrane koja je jedna od retkih prilika kada nam je uspeh obezbeđen? Ja sam često zamišljao svoju sahranu. Naručujem kovčeg kod mlade dizajnerke sa kojom, naravno, imam kratak doživljaj. Obred se obavlja na aerodromu ili u pozorištu, ponekad u nekoj baroknoj crkvi u Gornjoj Bavarskoj. Pogodnost ove vrste maštovite sahrane, zvane „višnjevača fantazija“ (mada višnjevače i nema), u tome je što čovek ima glavnu ulogu, iako nemu. A to što smo u stanju da maštamo o sopstvenoj sahrani, dokazuje da smo živi.

U Frederikovu čast mama je uspela da okupi svoje šetoro dece, prvi put posle smrti njihovog oca. Iznela je svoje svečane kristalne čaše i ja sam na terasi, u hladu lipe, sećajući se mojih sestara koje su posluživale voćni sok po povratku sa tatine sahrane, otvorio prvu od boca staroga šampanjca koje je doneo Frederik Triber. Sasvim opušten, on se osmehivao svakome od nas. Pričao nam je o svojim putovanjima u Afriku. Dobro je poznavao Keniju. Želeo je da majci pokaže plaže na Indijskom okeanu, u blizini Mombase. Ona je odgovorila da bi više volela da ponovo ode u Veneciju. On je pričao o padinama Kilimandžara. Majka ga je pitala da li je gledao *Snegove Kilimandžara* sa Gregorijem Pekom, jednim od njoj omiljenih glumaca. Frederik je slabo išao u bioskop. Obavestio sam ga da je majka veliki filmofil. On nije još imao vremena da se time pozabavi. Moja sestra Benedikta, koja je radila u Južnoj Africi kao računovođa mada je imala diplomu psihologa, postavi neka pitanja o posledicama koje je u Keniji ostavila pobuna plemena Mao-Mao. Videlo se da je Frederik poslovni čovek blizak političkim vlastima. Često se sretao sa predsednikom Džomom Kenijatom. Ne znam ko je počeo da govori o nadimcima i ja se pobojah da nas Frederik ne zamoli da ga zovemo Fred, Fredi ili Fredo, što bi bila

greška koju ipak nije napravio. Uostalom, nije napravio nijednu. Posle šampanjca, pozvao nas je u restoran *Oberž di Liberron*. On je za svaki slučaj rezervisao sto za osam osoba u tome nedavno otvorenom restoranu u Aptu, koji gleda na obale i gde je već dolazio sa mojom majkom.

Krenuli smo u nekoliko kola. Majka je ušla u Frederikova. Sve moje sestre voze. Vozim i ja, ali morao sam da odustanem. Suviše sam nervozan za volanom, a imam teškoća sa vidom što me sprečava da prilikom preticanja procenim brzinu automobila koji mi dolazi u susret. Ne vidim kako se razdaljina smanjuje. Početkom šezdesetih godina vozio sam od Hamburga do Napulja gotovo bez zaustavljanja, prošao kroz celu Nemačku i spavao dva-tri puta u kolima pored puta. Bilo mi je dvadeset pet godina.

Kada smo pošli iz restorana, Frederik uđe sam u svoj „volvo“. Išao je kod žene koja je bila na odmoru u blizini Izes, kod njihovog starijeg sina. Imao je sat vremena puta. Uveče, u kuhinji, pošto je majka otišla da legne, jedna od mojih sestara započe razgovor:

– On ludo mnogo podseća na tatu, visok je kao on i ima sličan glas.

Majka nije nikada krila svoju naklonost prema basovima, ozbiljnim hrapavim i toplim glasovima, kao što je bio glas njenoga muža koji je bio divan konferansije. Isto tako, volela je samo vrlo visoke muškarce. Otac je bio visok metar i devedeset, a majka mala, mislim metar i šezdeset. Ona će celog života nositi cipele sa visokim potpeticama, iako danas mnogo pati od skolioze ili cifo-skolioze.

Znali smo da je majka upoznala Frederika na nekoj večernjoj zabavi gde je alkohol sigurno igrao opuštajuću ulogu. Nekoliko zajedničkih tačaka između dva muškarca u životu moje majke (trideset pet godina zajedničkog života sa jednim, nekoliko proređenih sastanaka sa drugim), podsećaju

da postoje uslovi koji su neophodni da se pojavi ljubav, neophodni ali srećom ne i dovoljni uslovi.

– A šta je tebi potrebno da se zaljubiš? – pitala me je Benedikta.

Ja sam uglavnom video razloge koji me sprečavaju da volim neku ženu. Nije potrebno da se ona zove kao neka od mojih sestara, ili da ima crne oči i da bude mala kao mama:

– Ja sam voleo vrlo malo žena, onako, stvarno voleo. Imale su zelene ili plave oči. Ali daleko od toga da sam voleo sve plavuše sa plavim očima sa kojima sam...

– Ukratko, ti nisi stvoren za južnjakinje! Istina je, Delfina ima zelene oči.

Ja sam bio došao sam iz Pariza. Delfina je bila u Švajcarskoj sa obe kćeri. I sestre su došle same. Njihovi muževi (mislim da su te godine sve bile udate ili preudate), nalazili su se bogzna gde. Ubrzo smo prestali da se bavimo Frederikom koji je telefonirao majci iz neke kabine na izlasku iz Izes, da joj kaže koliko je srećan što se upoznao sa njenom decom: ona je pohitala da nam to kaže. I dok smo ispijali bocu portoa, dođe nam da se setimo dede po ocu, kovača koji je dao sve od sebe da bi njegov sin išao do kraja univerzitetskih studija i postao advokat. Šta li je mislio kada mu je sin rekao da odustaje od advokature da bi pisao knjige?

– A i za tebe – kaže mi najmlađa sestra – tata bi više voleo da odustaneš od pisanja i da postaneš advokat.

Mi smo ozbiljno sudili o ponašanju našeg oca prema svojem ocu, prema kojem je najčešće bio nabusit. Žalili smo, pijuckajući onaj porto, što nismo bili ljubazniji prema tome dedi. Zatim, kao svaki put kada bismo se sastali, pričali smo o životu naše bake po majci, koja je bila vrlo potištena zbog izdaje mlađe sestre koja se uselila u istu kuću i spavala sa njenim mužem. Nismo propustili ni da se i ovoga puta raznežimo nad sudbinom one devojčice od osam godina – naše majke

– primorane da laže ne bi li sakrila podlosti svojeg oca i da bude kao neki tampon između majke i tetke. Ovakva praksa navela je šarmantnu devojčicu da svake godine u školi osvoji prvu nagradu za lepo ponašanje. Oko tri sata ujutru, ta devojčica, koja je u međuvremenu rodila nas šestoro, odškrinu vrata svoje sobe da bi nas zamolila da govorimo tiše.

Kler je bila predvidela da odvede druge sestre u svoju kuću koju je imala zajedno sa mužem, dvadesetak kilometara od porodične crkvene kuće, u blizini državne šume Sigons. Trebalo je da ih sutradan ujutru, posle doručka, odveze na železničku stanicu u Avinjonu. Kada smo shvatili da već sviće, odlučile su da ostanu na spavanju u crkvenoj kući. Putovaće drugim vozovima, nije važno što imaju rezervacije.

– Mogli bismo svi ostati još jedan dan – predložio sam, pre nego što sam ugasio osvetljenje u hodniku.

Snalazeći se i uz prigušeni smeh, mojih pet sestara postaviše po tlu dušeke za plažu, jastuke, pokrivače i onda su spavale u istoj sobi kao kada su bile male.

Majka je za mene bila pripremila postelju u mojoj nekadašnjoj sobi. Jedino sam ja bio predviđen da spavam kod nje. Stavila je na sto bocu vode i čašu. Pridigao sam se da sklonim u orman očevu fotografiju koja je visila na zidu, nadajući se da neću zaboraviti da je sutra ujutru vratim na mesto. Nije mi bilo potrebno da me posmatra dok spavam, niti sam želeo da se probudim pod njegovim nadzorom.

Prijalo mi je da se opustim među svežim čaršavima. Poznao sam vezene lanene čaršave na kojima je otac počivao za vreme posmrtnog bdenja pre pet godina. Ja sam imao teškoća sa tim čaršavima ono veče posle očeve sahrane. Delfina je bila stigla iz Pariza toga dana noćnim vozom (tada još nije postojao TŽV*) i taksijem je došla od Avinjona u katedralu u Forkalkijeu gde je održan verski obred. I sada vidim

* Skraćénica za brze pruge u Francuskoj. (Prim. prev.)

njen kofer pored klecala u crkvi. Držala se povučeno celoga dana, pošto nije poznavala nikoga od prijatelja naše porodice koje se plašila, jer ona u detinjstvu nije imala takvu porodicu. Pošto je uzela tabletu za spavanje, majka je otišla da legne u jednoj od naših nekadašnjih dečijih soba, verovatno ne želeći da spava u postelji u kojoj je pre tri dana našla umrloga muža, tako da je Delfini i meni ostavila tu veliku bračnu sobu. Ni ja nisam želeo da spavam u tom krevetu. Zapazio sam u jednom uglu sobe dušek za jednu osobu i par čaršava preko njega. Skinuli smo čaršave sa velikoga kreveta i dušek stavili na sredinu sobe. Bio sam srećan što sam sâm sa Delfinom, sa nekim ko je, pošto je veoma malo poznavala mojega oca, govorila o sasvim drugim stvarima.

Zimi, u Gornjoj Provansi ima više leda nego turizma.

– Biće nam toplije na malom dušek – rekla je Delfina nameštajući postelju. – Dođi brzo, zagrejaću te – dodala je uvlačeći se sasvim gola među ledene čaršave. Počeo sam da je ljubim po celom telu, a onda sam naglo izveo takozvani šaranov skok i legao potrbuške, što nije imalo nikakve veze sa položajem koji preporučuju moje kineske knjige o erotici. Upravo sam shvatio da vodimo ljubav među čaršavima na kojima je umro moj otac:

– Poznajem ovaj čaršav! To je mrtvački čaršav. Pomogao sam mami jutros da ga podvuče pod tatino telo.

Delfina skoči i mi se bez čaršava zgrčismo na dva naduvana duška koje sam našao u podrumu. Jesmo li nastavili ljubavne zagrljaje? Nemam pojma. Da li se Delfina seća te pojedinosti od pre četvrt veka? „Orgazam posle sahrane“ – bio bi to dobar naslov poglavlja. „Bez orgazma“ – takođe je dobar naslov. Nedavno sam istraživao razne prevode *Ilijade*. Helena se vraća Parisu. Jedan prevod: „On leže na njenu postelju i ubrzo će oboje pasti u san“. Drugi prevod: „Odvlači je na svoju postelju i oboje se opijaju uživanjem“.

* * *

Probudio me je telefon oko osam sati i ja shvatih da to Frederik zove majku. Zaspao sam ponovo pre nego što sam čuo zvuk spuštanja slušalice, a u jedan sat popodne, ustao sam poslednji i našao sestre na terasi. Upravo su pekle hleb. Buter se topio na suncu, a osice su zujale oko koštica bresaka i dva lončića meda.

– Gde je mama?

– Nestala je u salonu, razgovara telefonom sa Frederikom. Čujemo je pomalo i to je zaista dirljivo, jer ona govori glasom devojčice.

Kad pomislim samo kako je neko jednoga dana pomislio da je ona moja žena!

– Šta – rekoh sestrama – zar vam nisam nikada pričao o onoj večeri koju smo proveli mama, Delfina i ja u Haris baru?

Bilo je to pre tri godine, kada je mama bila kod nas u Parizu. Čitavih petnaest dana pričala je svojim unukama anegdote iz porodične baštine čiji je ona čuvar, a devojke su to žudno slušale. Ona se plašila njihove mačke, jedne crne zverke zvane Crnko, koja se bila toliko zacopala u nju, da bi joj skočila na ramena čim se pokrene i zarivala joj nokte u vrat. Spavala je u sobi kćerke Zoe, pod slikama Džemsa Dina i Leonarda Vajtinga, Romea iz Zefirelijevoga filma. Kada bi ustala, oprezno bi odškrinula vrata i zamolila da zatvore mačku da bi prešla do kupatila. Trećega dana morali smo dati Crnka susedki da ga pričuva.

Delfina me je bila zamolila da ustajem ranije nego obično u dane kada devojke idu u školu:

– Nemoj me ostavljati svako jutro samu sa tvojom majkom. Ja je stvarno volim, ali ona je došla zbog tebe.

Majka je uvek bila luda za rakovima i ja koji gotovo nikada ne kuvam, na opšte iznenađenje najavih da ću u njenu

čast pripremiti jastoga u pećnici. Nakupovao sam skupocene stvari. Bio sam zadovoljan što je majka došla u vreme kada imam novca i stoga sam prokrstaro ceo Pariz da bih se snabdeo u najboljim trgovinama. Kupio sam dva jastoga po devet stotina grama, ženke, jer je njihovo meso bolje. Kod *Legrana* sam izabrao vina. Kupio sam i bocu maslinovog ulja kod *Niona*: mama je najviše volela njega. A ona se razume u masline. Primećuje razliku između ulja pod imenima tanš, salonank, aglando, grosan i drugih vrsta čija imena nisam zapamtio.

Pripremio sam čorbu u koju sam, prema svojoj knjizi receptata, ubacio rakove štipaljke, ne poslušavši majku koja je smatrala da je dovoljna voda sa morskom soli. Dok sam odbrojavao dvadeset pet zrna zelenoga bibera, podsetila me na stari izraz „skup kao biber“, a kada sam dodavao dva čena beloga luka, rekla je:

– Znaš li da je nekada u medicini beli luk nazvan sirotinjskim kamforom?

Dok sam sekao luk vlašac na kolutiće, upitah:

– A šta možeš da kažeš o vlašcu? – odgovorila je:

– Izgleda da je nađen u Palestini i da su ga otuda doneli krstaši... A hoćeš li premazati oklope tvojih jastoga uljem 'nion'? Savršeno!

Nadgledala me je okom stručnjaka dok sam iseckane sardinice mešao sa razmekšanim buterom, pričajući mi u isto vreme o mojim sestrićima i sestričinama, njihovom školovanju i ljubavima. Kada je trebalo da iščupam štipaljke sirotim živim jastozima, nije bilo baš veselo, zatim sam te štipaljke lomio krckalicom za orahe i ubacio ih u čorbu. U to vreme nismo još imali posuđe hakman koje posmatram sa istim zadovoljstvom kao Brankuzijeve skulpture, finske šerpe od mat uglačanog čelika, sa dva debela sloja nerđajućeg materijala, koji štite aluminijumsko „srce“. Moji jastozi kojima

sam glave rascepio između očiju, otišli su u pećnicu u emajliranoj posudi „kreze“. I sav taj posao zbog dvadeset minuta pečenja! To je kao roman koji se pročita za dva sata, dok je potrebno dve godine da se napiše, a u mojem slučaju još više. Nadgledao sam kako se peče, pomišljajući na sve ono što ljudska bića vole da jedu – larve i jaja termita, skakavce u prahu pomešane sa medom, krtice, fokine oči, još drhtave mozgove sveže obezglavljenih majmuna.

Na kraju obeda, majka zaključuje:

– E, baš sam uživala. Bilo je prekrasno, trebalo bi da kuvaš češće.

Kao poslasticu imali smo ananas *sazrevao na suncu Benina i dovezen avionom*, kao što je bilo naglašeno na nalepnici, šerbet kupljen kod Bertijona i kolačiće od badema od Ponsa. Kćerke su pričale anegdotu o mojem čuvenom sosu sa krastavicima, koji ide uz ne znam već koju vrstu ribe. Bio sam kupio aleve paprike, kopra, raznih starinskih senfova, ali sam bio zaboravio da kupim krastavac.

Toga popodneva koje bih nazvao alkionskim* na terasi crkvene kuće, sestre mi rekoše da su čule kako se priča o Fransoinom jastogu:

– Ti pripremiš ručak za majku jedanput u trideset godina i ona se oduševljava, ali kada jede kod nas, njoj sve izgleda normalno. Eto šta ti je biti sin jedinac, ljubimče... Bolje je da čujemo tvoju priču o *Haris baru*.

A to se dogodilo upravo sutradan posle jastoga. Jedne subotnje večeri. Mama je nameravala da otputuje sledećeg ponedeljka. Delfina i ja smo je odveli na večeru kod Tan Dina, meni omiljeni vijetnamski restoran u ulici Vernej. Ja obično pijem samo čaj uz azijsku kuhinju, ali mama je

* Alkion (gr. Alkuôn), u starogrčkoj mitologiji ptica za koju se verovalo da pravi gnezdo samo na površini mirnoga mora, a susret sa njom se smatrao predskazanjem sreće.

tražila vino, a kod Tan Dina imaju izvrstan podrum. Odbrao sam jedno od najboljih crnih vina na svetu, navodeći Aleksandra Dimu: „Budućnost nikada ne izgleda ružičastije nego kada se gleda kroz čašu 'šambertena'“. Posle obeda mama nije pokazivala nikakvu želju da idemo kući. Otišli smo na pivo u pivnicu *Lip* u koju nije kročila godinama. Tu su imali običaj da se nalaze u vreme kada je tata imao sastanke na Sen-Žermen-de-Preu. Kada smo izišli od *Lipa*, uzeli smo taksi do Opere čiju fasadu je htela da posmatra: ona je tu videla samo jednu predstavu, ali to je bila *Norma* sa Marijom Kalas, 1964. godine.

U to vreme se upravo zatvarao Kafe-de-la-Pe. Kako mama i dalje nije pokazivala želju da idemo kući, predložio sam da odemo na poslednje piće u *Haris bar* koji se nalazi dva koraka odatle i kasno se zatvara. Nije bilo ni jednog slobodnog stola, pa smo stajali pored bara, blizu ulaznih vrata. Mama i ja pređosmo u najveću brzinu naručivši viski. Delfina, koja ne voli viski, uze čašu portoa. Bilo je to prijatno veče, a mi smo dovoljno popili pa nam se činilo prekrasno sve što bismo rekli. Mami se obratio sused sa desne strane, čovek od pedesetak godina, vrlo visok i veoma elegantan. Bez oklevanja mi je okrenula leđa da bi razgovarala sa njim. A ja sam Delfini pričao kako sam proveo dan. Nisam više obraćao pažnju na mamu, dok me ona ne povuče za rukav:

– Fransoa, gospodin je štampar. Rekla sam mu da si ti pisac. Vas dvojica biste mogli da napravite posao!

Onda je dodala, verujući da govori tiho, ali ni jedna njena reč nije promakla barmenu:

– Budi ljubazan, pozdravi se sa njim, veruj mi da je veoma ljubazan, pravi džentlmen.

Nikada ranije nisam čuo mamu da izgovara reč džentlmen. Rado sam se pozdravio sa štamparem koji očitno nije bio u sasvim normalnom stanju. Predstavio se:

– Paskal Rober, štampar u Alzasu. Paskal kao pisac i Rober kao rečnik.

Videlo se da je tu rečenicu izgovorio stotinama puta. Pitao sam ga da li je čitao Paskalove *Misli*. Promrmljao je da ga Paskal zanima uglavnom na novčanicama od pet stotina franka. Uporno je hteo da nas časti turom pića. Mi smo već suviše pili, ali pre nego što sam imao vremena da odbijem, mama je prihvatila:

– E, pa, ne izvodiš svoju staru majku svako veče!

Ona stara! Nije to bila prava reč, pošto je blistala te večeri. Nastavili smo da razgovaramo i pijemo, ja sa Delfinom, mama sa svojim štamparem koji je pozivao barmena da nam napuni čaše čim smo ih ispraznili. Delfina se dobro setila da naručimo viršle. Ja se nikada nisam razočarao u viršle kod *Haris bara*. Tu pored mene, mama ponudi štamparu da zagrije njen sendvič sa viršlama i ja tada shvatih da stvar izmiče kontroli. Izgledalo je da se oboje lepo zabavljaju, u mojim očima malo suviše lepo. Štampar je sasvim slobodno položio ruku na ramena moje majke i ja prišapnuh Delfini:

– Zar ti se ne čini da ju je malo suviše prigrlio?

Napregao sam pažnji i čuo kako Paskal Rober kaže mami:

– Moj hotel je tu blizu, pođite sa mnom, budite mi gost. Otarasite se muža – a to sam bio ja, njen muž – i kćerke – a to je bila Delfina.

Majka se pobunila rekavši da je njen muž umro, da je ovo njen sin, da Delfina i ja imamo dvoje dece. On pokaza na mene prstom:

– A ko je onda on?

– Pa to je Fransoa, moj sin!

– A ko je ova devojka?

– Pa kažem vam da je to Delfin, majka moje dve unuke, Zoe i Voglend.

Bilo je već vreme da uzmem stvar u svoje ruke sa tim tipom koji je mislio da sam muž svoje majke i da smo nas dvoje izveli odraslu kćer. Trebalo je poći na spavanje. Majka nije htela ni da čuje:

– Šta bi još moglo biti otvoreno u ovome kraju?

Paskal Rober se umeša:

– Pođite, Mari, odvešću vas u svoj hotel, tražiću da ponovo otvore bar. To je tu blizu.

On je već zvao imenom moju majku... Onda izvadi iz džepa posetnicu i pruži mi je: Hotel Eduard VII, Avenija Opere, 39. Stvarno, sasvim blizu. Delfina me povuče u stranu:

– Umorna sam, hajde da se vratimo i ostavi majku da vodi svoj život.

– Ama čovek je potpuno pijan, ne mogu da pustim mamu da ide sa njim.

Najzad napustismo bar dok nas je gurao barmen koji je već pogasio većinu svetiljki i obukao kaput. Ispred mene, majka i Paskal Rober su išli ruku pod ruku i smejali se. Iza mene, Delfina koja je pila manje od nas i očigledno nije želela da se meša. Noćni vratar u hotelu pogleda ravnodušno pripite goste koji se vraćaju u zoru. Bio sam odlučan da ne pustim majku da uđe u lift i povukao sam je za ruku dok je štampar pokušavao da se seti broja sobe, kako bi uzeo ključ. Na pamet mi pade jedan stih iz *Fedre*: „Granice strogoga stida su prekoračene“. Rekoh majci tonom koji sam smatrao čvrstim, da je vreme da idemo kući. I sada vidim njen razočarani pogled:

– Dobro, a Paskal?

Kasnije, Delfina je pričala taj događaj preda mnom i Suzanom, svojom najboljom... prijateljicom:

– Taj pijanac je mislio da sam kćerka Fransoa i njegove majke! Trebalo je da vidiš Fransoa. Nije mogao da zamisli da njegova majka ode u krevet sa nepoznatim čovekom.

Ja sam se pobunio:

– Ali oboje su bili pijani. Pomišljao sam na sutrašnje jutro, taj tip bi shvatio da je mama starija od njega petnaest godina i ja nisam želeo da joj tada kaže nešto uvredljivo.

Delfina je na to uzvratila:

– Nije tebe začudila razlika u godinama. Nego nisi mogao da podneseš, i ja te potpuno razumem, da misliš o polnom životu svoje majke.

Suzan se slagala sa Delfinom. I šta onda? Da li je trebalo da se povučem, umesto da pratim majku u hol hotela i da povedem računa o njoj, a zatim da je stavim u taksi kao mačku koju na silu guraju u kavez? Delfina je ostala ubeđena da taj štampar ne bi ni mrava zgazio i da sam ja možda sprečio da nastane jedna velika ljubavna priča, ali na terasi crkvene kuće sve sestre su meni dale za pravo.

Ja sam dosta stidljiv čovek. Šezdesetih godina nisam smeo da tražim prezervative u apoteci pred drugim ljudima, a prvi put kada je Delfina počela da me zadovoljava pod kaputom u taksiju, zamalo da se obeznanim od straha, koliko i od zadovoljstva... Zadovoljavala je ona mene jedanput i u vozu. Bili smo sami u kupeu, ona je navukla zavese prema hodniku, a ja sam mucao:

– A ako naiđe konduker?

– Pa baš je to izazovno.

Imali smo po dvadeset pet godina. Posle sam otkrio da sam neko koga žene vole da pipkaju na javnim mestima, ispod stola u restoranima, u telefonskim govornicama, čekionicama, automobilima parkiranim noću u slabije prometnim ulicama. Pretpostavljam da se to događa svakome, mada nisam nikada razgovarao o tome sa prijateljima, više zato što

sam mislio da je to sramota, nego zbog svoje stidljivosti. Moj život obiluje primerima takvog osećanja srama.

U avgustu 1960. godine bilo mi je devetnaest godina. Otac je najavio da će me voditi na festival u Veneciji. Dotle nisam nikada bio ni u Veneciji niti na nekom filmskom festivalu. Pošli smo iz Provanse spačekom koji je bio kupio malo pre odmora. Na kolenima nam je stajala otvorena karta Severne Italije. Prve večeri prošli smo kroz Torino i pored Novare. Do Milana je bilo još samo oko trideset kilometara. Otac odluči da prenoćimo u hotelu. Ja sam bio razočaran. Želeo sam da spavam u automobilu. Predložih da odemo da vidimo Duomo.

– A, ne! Izbegavajmo centar grada. Treba da krenemo ujutru rano. Potražićemo neki hotel blizu autoputa.

Sutradan u zoru doručkovali smo na terasi neke kafane. Sunce je obasjavalo zidove oko nekog manastira na drugoj strani ulice. Pomenuo sam ocu da svetlost zaslužuje da je potpiše Otelo Marteli, najbolji snimatelj italijanskog filma, „što, dodao sam da bih ga zadivio, nije lepo prema Đuzepeu Rotunu, koji je takođe veliki snimatelj“. Znao sam da se otac zaprepastio kada sam naveo imena filmskih tehničara. Bez svetlosti, kako sam mislio, ne bismo ništa postigli. Razlika između velikog i lošeg filma nema nikakve veze sa scenariom ili sa režijom: veliki film je pre svega dobro osvetljeni film.

Dva sata kasnije, kada smo primetili jezero Garda, približavali smo se Veroni. Pošto su nas zabrinuli neki čudni zvuci u motoru, sišli smo sa autostrade i potražili automehaničarsku radionicu. Približavali smo se opet gradu čiji centar sam toliko želeo da vidim, ali nama je bio potreban automehaničar, a ne utvare Romea i Julije. Na svoje zaprepašćenje, primetih kako moj otac gleda žene na ulici. Uhvatio sam ga na delu kako uživa u ženskim anatomijama. Jedva da se uzdržavao nešto manje u Veroni nego ja u severnom delu Brisela

kada sam doslovno gutao očima barske dame koje su pokušavale u svojim izlozima da me namame. Kada se zaustavio na semaforu, videh ga kako pogledom prati s levo nadesno neku mladu majku čija mi se bujna pojava činila dostojnom istinske pažnje. A i sinoć u Milanu, već sam posumnjao da otac odugovlači da krene na zeleno ne bi li blenuo u dve-tri prolaznice u pripijenim haljinama. Rekao sam mu dosta suvim tonom:

– Pa šta je sad? Kreći!

Dok je moja majka peglala njegove košulje čekajući da se vrati, on je dopuštao sebi da se zanosi čarima nekakvih Veronki. Taj veliki katolik priželjkuje ženu bližnjega! Osetio sam olakšanje kada ugledah jednu radionicu. Tu ćemo imati posla samo sa momcima u masnim kombinezonima.

– Popravka će potrajati jedan sat – rekao je mehaničar u *Fijatovoj* radionici, koji je hteo da radi na motoru sitroena.

– Ja ću ostati ovde, a ti idi prošetaj se, ako hoćeš – rekao mi je otac. Bilo je bolje da ostane pored spačeka. Da smo bili u centru grada, on bi pomerio odlazak!

Bilo je veoma toplo. Lutao sam pustim ulicama. Zapazih jednu neobično gracioznu devojkicu koja mi je išla u susret. Kada je bila naspram mene, ni sada ne znam šta mi bi, zamolih je na svojem oskudnom italijanskom, da me poljubi. I desi se čudo: ona me poljubi u obraz i pocrvene. Onda me poljubi još jedanput, vrlo kratko, u usta, a onda se udalji ne okrenuvši se. Jesam li izgledao kao lud? Da li je pomislila da sam lep? Da nije računala da će se lakše otarasiti toga gnjavatora podarivši mu poljubac za koji je molio? Pet godina kasnije ispričao sam taj događaj svojem psihoanalitičaru. Po njemu, traženje poljubaca bio je moj način reagovanja na okasnelo otkrivanje: moj otac je imao polne nagone.

– Dobar slučaj prelaženja na delo! U gradu Romea i Julije! Da li vam je poznata bar scena sa poljupcima u prvom činu

Šekspirove drame? Ne? Vašem ocu je sigurno bila poznata. Bili ste uključeni u lanac označivača.

Na početku ove psihoanalize, na večeri oči u oči sa roditeljima u nekom kineskom restoranu na kraju ulice Sen-Žak, bio sam zaokupljen rečenicama koje nisam mogao da izagnam iz glave. „Ako bi tata umro, onda bih se ja starao o mami, mislio sam ne brinući o tome kako bi na to reagovala glavna zainteresovana; on ne brine o njoj, a ja bih je izvodio u restorane koji joj priliče, odveo bih je na krstarenje po moru.“ Imao sam dvadeset četiri godine i shvatao sam da je ta reakcija prilično kasnila. Psihoanaliza vam priredi tako nešto čim začepkate po svojim uspomenaama iz detinjstva. U toku je bilo moje puno vraćanje u nekadašnje stanje i samo sam iznova uglavnom proživljavao žestoku i posesivnu ljubav koju sam morao osećati prema majci kao odojče – što je uprošćeno tumačenje koje moj analitičar ne bi prihvatio. Nisam se bio dovoljno odvojio od roditelja i možda sam očekivao još i da me kažnjavaju. Da bi me otac kažnjavao, trebalo je da budem kriv, pa sam preterivao želeći da umre. Treba biti na analizi pa razumeti, pa čak i prihvatiti tako izopačeno rasuđivanje. Na neki način ja sam tada bio u boljem stanju nego danas. Bar sam napadao neku drugu osobu izvan sebe. A svojem analitičaru sam naglasio:

–Majka me nije nikada kažnjavala, ona se nije nikada mnogo ljutila na mene.

A kako je sa mojom hronologijom? Datumi potpunih ili delimičnih pomračenja sunca, zemljotresi i prolaženje komete veoma su dragoceni za uspostavljanje pouzdane hronologije. Za svoju, ja sam samo slikovito predviđao pomračenja, komete i zemljotrese. Minut od šezdeset sekundi su izmislili vavilonski astronomi, nedelju od sedam dana su nam ostavili Hebrejci, a Egipćanima dugujemo za imena naših sadašnjih

---

dana. Niko nije mene čekao da bi se zaluđivao vremenom koje prolazi i poželeo da tu zavede nekakav red. U faraonskom Egiptu godina je počinjala 29. avgusta. Sada je početak septembra, saznajem ovih dana iz novina. Svuda ima atentata pomoću miniranog automobila. Jedan bivši argentinski diktator konačno je uhapšen zbog otmica, mučenja i ubistava. Pripadnici dvadesetak raznih nacionalnosti bez dozvole za boravak, koji su zauzeli crkvu Sen-Deni pre dve nedelje, zamoljeni su da se odmah čiste. U Parizu, jedan uhapšeni Bask zamenio se sa bratom da bi se izbavio iz zatvora „Santé“. U Torontu, papa koji je jednom nogom u grobu, pokušao je da skupu od dve stotine hiljada mladih ljudi ogadi ono što on zove „prolaznim i površnim čulnim zadovoljstvom“.

Moja majka koja je početkom leta navršila osamdeset osam godina, telefonirala mi je da me obavesti da je umro Lajonel Hampton:

– Imao je devedeset tri godine. Za muškarca, to je mnogo.

Počela je da posvećuje veću pažnju nekrologiji nego hronologiji. I sama to kaže:

– Uskoro ću i ja doći na red.

Podsetio sam je da me je pedesetih godina vodila na koncert Lajonela Hamptona i da sam zatim ja hteo da učim sviranje na vibrafonu. Imam negde ploče Lajonela Hamptona. Mogao bih da odslušam jednu.

Danas je utorak, 3. septembar 2002. godine, upravo sam proverio, praznik je svetoga Gregora, pape čije ime nosi gregorijansko pevanje. Pre nekoliko dana na Filipinima, neka islamistička grupa je odrubila glave dvojici talaca, trgovinskih predstavnika koji su bili i Jehovini svedoci. Glave su im pronađene u korpama za đubre.

Ovo je dan posle pošto mi je Delfina kazala da plašim sve oko sebe, a sinoć (praznik svete Ingrid, ime koje sam nekada često izgovarao), kada sam joj rekao da bi ta rečenica

mogla da mi posluži kao dobar početak romana, ona se nije složila:

– Prestani da se okomljuješ na svaku moju, i najmanju rečenicu. Nije da ti plašiš svakoga, nego se svi plaše za tebe.
– I dodala: – Brineš ljude koji te vole.

A ja pomislih: evo još jednog dobrog početka romana.